פרשת חיי שרה

ספר בראשית · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק כ״ג

א׳ וַיִּהְיוּ֙ חַיֵּ֣י שָׂרָ֔ה מֵאָ֥ה שָׁנָ֛ה וְעֶשְׂרִ֥ים שָׁנָ֖ה וְשֶׁ֣בַע שָׁנִ֑ים שְׁנֵ֖י חַיֵּ֥י שָׂרָֽה׃

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לְכָךְ נִכְתַּב שָׁנָה בְּכָל כְּלָל וּכְלָל, לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל אֶחָד נִדְרָשׁ לְעַצְמוֹ, בַּת ק׳ כְּבַת כ׳ לְחֵטְא, מַה בַּת כ׳ לֹא חָטְאָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ בַּת עֲנָשִׁין, אַף בַּת ק׳ בְּלֹא חֵטְא, וּבַת כ׳ כְּבַת ז׳ לְיִפְי׃

שני חיי שרה. כֻּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה׃

ב׳ וַתָּ֣מָת שָׂרָ֗ה בְּקִרְיַת֙ אַרְבַּ֣ע הִ֣וא חֶבְר֔וֹן בְּאֶ֖רֶץ כְּנָ֑עַן וַיָּבֹ֣א אַבְרָהָ֔ם לִסְפֹּ֥ד לְשָׂרָ֖ה וְלִבְכֹּתָֽהּ׃

בקרית ארבע. עַל שֵׁם אַרְבַּע עֲנָקִים שֶׁהָיוּ שָׁם, אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי וַאֲבִיהֶם. דְּ״א עַל שֵׁם אַרְבַּע זוּגוֹת שֶׁנִּקְבְּרוּ שָׁם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה (בראשית רבה)׃

ויבא אברהם. מִבְּאֵר שָׁבַע׃

לספוד לשרה ולבכתה. וְנִסְמְכָה מִיתַת שָׂרָה לַעֲקֵדַת יִצְחָק לְפִי שֶׁעַל יְדֵי בְּשׂוֹרַת הָעֲקֵדָה, שֶׁנִּזְדַּמֵּן בְּנָהּ לִשְׁחִיטָה וְכִמְעַט שֶׁלֹּא נִשְׁחַט, פָּרְחָה נִשְׁמָתָהּ מִמֶּנָּה וּמֵתָה׃

ג׳ וַיָּ֣קָם אַבְרָהָם֮ מֵעַ֣ל פְּנֵי֒ מֵתוֹ֙ וַיְדַבֵּ֣ר אֶל־בְּנֵי־חֵ֔ת לֵאמֹֽר׃

ד׳ גֵּר־וְתוֹשָׁ֥ב אָנֹכִ֖י עִמָּכֶ֑ם תְּנ֨וּ לִ֜י אֲחֻזַּת־קֶ֗בֶר עִמָּכֶם֙ וְאֶקְבְּרָ֣ה מֵתִ֔י מִלְּפָנָֽי׃

גר ותושב אנכי עמכם. גֵּר מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת וְנִתְיַשַּׁבְתִּי עִמָּכֶם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה אִם תִּרְצוּ הֲרֵינִי גֵּר, וְאִם לָאו אֶהְיֶה תּוֹשָׁב וְאֶטְלֶנָּה מִן הַדִּין, שֶׁאָמַר לִי הַקָּבָ״ה לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת׃

אחוזת קבר. אֲחֻזַּת קֶרְקַע לְבֵית הַקְּבָרוֹת׃

ה׳ וַיַּעֲנ֥וּ בְנֵי־חֵ֖ת אֶת־אַבְרָהָ֥ם לֵאמֹ֖ר לֽוֹ׃

ו׳ שְׁמָעֵ֣נוּ | אֲדֹנִ֔י נְשִׂ֥יא אֱלֹהִ֖ים אַתָּ֣ה בְתוֹכֵ֑נוּ בְּמִבְחַ֤ר קְבָרֵ֙ינוּ֙ קְבֹ֣ר אֶת־מֵתֶ֔ךָ אִ֥ישׁ מִמֶּ֖נּוּ אֶת־קִבְר֣וֹ לֹא־יִכְלֶ֥ה מִמְּךָ֖ מִקְבֹּ֥ר מֵתֶֽךָ׃

לא יכלה. לֹא יִמְנַע כְּמוֹ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ (תהילים מ׳) וּכְמוֹ וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם (בראשית ח׳)׃

ז׳ וַיָּ֣קָם אַבְרָהָ֔ם וַיִּשְׁתַּ֖חוּ לְעַ֣ם הָאָ֑רֶץ לִבְנֵי־חֵֽת׃

ח׳ וַיְדַבֵּ֣ר אִתָּ֔ם לֵאמֹ֖ר אִם־יֶ֣שׁ אֶת־נַפְשְׁכֶ֗ם לִקְבֹּ֤ר אֶת־מֵתִי֙ מִלְּפָנַ֔י שְׁמָע֥וּנִי וּפִגְעוּ־לִ֖י בְּעֶפְרֹ֣ן בֶּן־צֹֽחַר׃

נפשכם. רְצוֹנְכֶם׃

ופגעו לי. לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה כְּמוֹ: אַל תִּפְגְּעִי בִּי (רות א׳)׃

ט׳ וְיִתֶּן־לִ֞י אֶת־מְעָרַ֣ת הַמַּכְפֵּלָ֗ה אֲשֶׁר־לוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר בִּקְצֵ֣ה שָׂדֵ֔הוּ בְּכֶ֥סֶף מָלֵ֖א יִתְּנֶ֣נָּה לִ֑י בְּתוֹכְכֶ֛ם לַאֲחֻזַּת־קָֽבֶר׃

המכפלה. בַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו. דְּ״א שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת (עירובין נ״ג)׃

בכסף מלא. שָׁלֵם, כָּל שֶׁוִּהָ; וְכֵן דָּוִד אָמַר לַאֲרַוְנָה בְּכֶסֶף מָלֵא (דברי הימים א כ״א)׃

י׳ וְעֶפְרֹ֣ן יֹשֵׁ֔ב בְּתוֹךְ֙ בְּנֵי־חֵ֔ת וַיַּ֥עַן עֶפְרֹ֛ן הַחִתִּ֖י אֶת־אַבְרָהָ֑ם בְּאָזְנֵ֣י בְנֵי־חֵ֗ת לְכֹל֙ בָּאֵ֣י שַׁעַר־עִ֔ירוֹ לֵאמֹֽר׃

ועפרון ישב. כְּתִיב חָסֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם מִנּוּהוּ שׁוֹטֵר עֲלֵיהֶם; מִפְּנֵי חֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹ, עָלָה לִגְדֻלָּה׃

לכל באי שער עירו. שֶׁכֻּלָּן בָּטְלוּ מִמְּלַאכְתָּן וּבָאוּ לִגְמֹל חֶסֶד לְשָׂרָה׃

י״א לֹ֣א אֲדֹנִ֗י שְׁמָעֵ֙נִי֙ הַשָּׂדֶ֣ה נָתַ֣תִּי לָ֔ךְ וְהַמְּעָרָ֥ה אֲשֶׁר־בּ֖וֹ לְךָ֣ נְתַתִּ֑יהָ לְעֵינֵ֞י בְּנֵי־עַמִּ֤י נְתַתִּ֙יהָ֙ לָ֔ךְ קְבֹ֖ר מֵתֶֽךָ׃

לא אדני. לֹא תִקְנֶה אוֹתָהּ בְּדָמִים:

נתתי לך. הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁנְּתַתִּיהָ לְךָ:

י״ב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ:

י״ג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה:

אך אם אתה לו שמעני. אַתָּה אוֹמֵר לִי לִשְׁמֹעַ לְךָ וְלִקַּח בְּחִנָּם, אֲנִי אִי אֶפְשִׁי בְּכָךְ:

אך אם אתה לו שמעני. הַלְוַאי וְתִשְׁמָעֵנִי:

נתתי. דני״ש בלע״ז, מוּכָן הוּא אֶצְלִי, וְהַלְוַאי נָתַתִּי לְךָ כְּבָר:

י״ד וַיַּעַן עֶפְרֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ:

ט״ו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר:

ביני ובינך. בֵּין שְׁנֵי אוֹהֲבִים כָּמוֹנוּ מַה הִיא חֲשׁוּבָה לִכְלוּם, אֶלָּא הַנַּח אֶת הַמֶּכֶר וְאֶת מֵתְךָ קְבֹר (בראשית רבה):

ט״ז וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסּוֹחֵר:

וישקל אברהם לעפרן. חָסֵר וָי״ו; לְפִי שֶׁאָמַר הַרְבֵּה, וַאֲפִלּוּ מְעַט לֹא עָשָׂה (בבא מציעא פ״ז), שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ שְׁקָלִים גְּדוֹלִים שֶׁהֵן קַנְטָרִין, שֶׁנֶּאֱמַר עֹבֵר לַסּוֹחֵר, שֶׁמִּתְקַבְּלִים בְּשֶׁקֶל בְּכָל מָקוֹם (שם ובכורות נ׳), וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁשִּׁקְלֵיהֶן גְּדוֹלִים, שֶׁהֵן קַנְטָרִין צנטינא״רש בלע״ז:

י״ז וַיָּקָם | שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב:

ויקם שדה עפרון. תְּקוּמָה הָיְתָה לוֹ, שֶׁיָּצָא מִיַּד הֲדִיוֹט לְיַד מֶלֶךְ; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וגו׳:

י״ח לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ:

בכל באי שער עירו. בְּקֶרֶב כֻּלָּם וּבְמַעֲמַד כֻּלָּם הִקְנָהוּ לוֹ:

י״ט וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

כ׳ וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: {ס}

פרק כ״ד

א׳ וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל:

ברך את אברהם בכל. בַּכֹּל עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא בֵּן, וּמֵאַחַר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן הָיָה צָרִיךְ לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה:

ב׳ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יַרְכִּי:

זקן ביתו. לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד זָקֵן:

תחת ירכי. לְפִי שֶׁהַנִּשְׁבָּע צָרִיךְ שֶׁיִּטֹּל בְּיָדוֹ חֵפֶץ שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין (שבועות ל״ח), וְהַמִּילָה הָיְתָה מִצְוָה רִאשׁוֹנָה לוֹ וּבָאָה לוֹ עַל יְדֵי צַעַר וְהָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו וּנְטָלָהּ:

ג׳ וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ:

ד׳ כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק:

ה׳ וַיֹּאמֶר אֵלָיו֙ הָעֶ֣בֶד אוּלַ֔י לֹא־תֹאבֶ֥ה הָאִשָּׁ֖ה לָלֶ֣כֶת אַחֲרַ֑י אֶל־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את הֲהָשֵׁ֤ב אָשִׁיב֙ אֶת־בִּנְךָ֔ אֶל־הָאָ֖רֶץ אֲשֶׁר־יָצָ֥אתָ מִשָּֽׁם׃

ו׳ וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו אַבְרָהָ֑ם הִשָּׁ֣מֶר לְךָ֔ פֶּן־תָּשִׁ֥יב אֶת־בְּנִ֖י שָׁמָּֽה׃

ז׳ יְהוָ֣ה | אֱלֹהֵ֣י הַשָּׁמַ֗יִם אֲשֶׁ֨ר לְקָחַ֜נִי מִבֵּ֣ית אָבִ֗י וּמֵאֶ֙רֶץ֙ מוֹלַדְתִּ֔י וַאֲשֶׁ֨ר דִּבֶּר־לִ֜י וַאֲשֶׁ֤ר נִשְׁבַּע־לִי֙ לֵאמֹ֔ר לְזַרְעֲךָ֖ אֶתֵּ֣ן אֶת־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֑את הוּא֩ יִשְׁלַ֨ח מַלְאָכ֜וֹ לְפָנֶ֗יךָ וְלָקַחְתָּ֤ אִשָּׁה֙ לִבְנִ֣י מִשָּֽׁם׃

ה׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי. וְלֹא אָמַר "וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ", וּלְמַעְלָה אָמַר וְאַשְׁבִּיעֲךָ וגו׳? אָמַר לוֹ עַכְשָׁו הוּא אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ, שֶׁהִרְגַּלְתִּיו בְּפִי הַבְּרִיּוֹת, אֲבָל כְּשֶׁלְּקָחַנִי מִבֵּית אָבִי הָיָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אֱלֹהֵי הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיוּ בָּאֵי עוֹלָם מַכִּירִים בּוֹ וּשְׁמוֹ לֹא הָיָה רָגִיל בָּאָרֶץ׃

מבית אבי. מֵחָרָן׃

ומארץ מולדתי. מֵאוּר כַּשְׂדִּים׃

ואשר דבר לי. לְצָרְכִּי; כְּמוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי (מלכים א׳ ב׳), וְכֵן כָּל לִי וְלוֹ וְלָהֶם הַסְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר מְפֹרָשִׁים בִּלְשׁוֹן עַל, וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶם עֲלַי, עֲלוֹהִי, עֲלֵיהוֹן, שֶׁאֵין נוֹפֵל אֵצֶל דִּבּוּר לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וְלָהֶם, אֶלָּא אֵלַי, אֵלָיו, אֲלֵיהֶם, וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶם עִמִּי, עִמּיהּ, עִמְּהוֹן, אֲבָל אֵצֶל אֲמִירָה נוֹפֵל לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וְלָהֶם׃

ואשר נשבע לי. בֵּין הַבְּתָרִים׃

ח׳ וְאִם־לֹ֨א תֹאבֶ֤ה הָאִשָּׁה֙ לָלֶ֣כֶת אַחֲרֶ֔יךָ וְנִקֵּ֖יתָ מִשְּׁבֻעָתִ֣י זֹ֑את רַ֚ק אֶת־בְּנִ֣י לֹ֔א תָּשֵׁ֥ב שָׁמָּֽה׃

ונקית משבועתי וגו׳. וְקַח לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא׃

רק את בני וגו׳. רַק מְעוּט הוּא; בְּנִי אֵינוֹ חוֹזֵר, אֲבָל יַעֲקֹב בֶּן בְּנִי סוֹפוֹ לַחֲזוֹר׃

ט׳ וַיָּשֶׂם֩ הָעֶ֨בֶד֙ אֶת־יָד֔וֹ תַּ֖חַת יֶ֣רֶךְ אַבְרָהָ֣ם אֲדֹנָ֑יו וַיִּשָּׁבַ֥ע לוֹ֙ עַל־הַדָּבָ֣ר הַזֶּֽה׃

י׳ וַיִּקַּ֞ח הָעֶ֣בֶד ׀ עֲשָׂרָ֣ה גְמַלִּ֗ים מִגְּמַלֵּ֛י אֲדֹנָ֖יו וַיֵּ֣לֶךְ וְכָל־טוּב֙ אֲדֹנָ֣יו בְּיָד֔וֹ וַיָּ֖קָם וַיֵּ֣לֶךְ אֶל־אֲרַ֑ם נָהֳרַ֖יִם אֶל־עִ֥יר נָחֽוֹר׃

מגמלי אדוניו. נִכְרִין הָיוּ מִשְּׁאָר גְּמַלִּים, שֶׁהָיוּ יוֹצְאִין זְמוּמִין מִפְּנֵי הַגֶּזֶל, שֶׁלֹּא יִרְעוּ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים (בראשית רבה)׃

וכל טוב אדוניו בידו. שְׁטָר מַתָּנָה כָּתַב לְיִצְחָק עַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּקָּפְצוּ לִשְׁלֹחַ לוֹ בְּתָם (בראשית רבה)׃

ארם נהרים. בֵּין שְׁתֵּי נְהָרוֹת יוֹשֶׁבֶת׃

י״א וַיַּבְרֵ֤ךְ הַגְּמַלִּים֙ מִח֣וּץ לָעִ֔יר אֶל־בְּאֵ֖ר הַמַּ֑יִם לְעֵ֤ת עֶ֙רֶב֙ לְעֵ֣ת צֵ֔את הַשֹּׁאֲבֹֽת׃

ויברך הגמלים. הִרְבִּיצָם׃

י״ב וַיֹּאמַ֗ר | יְהוָ֞ה אֱלֹהֵ֤י אֲדֹנִי֙ אַבְרָהָ֔ם הַקְרֵה־נָ֥א לְפָנַ֖י הַיּ֑וֹם וַעֲשֵׂ֥ה חֶ֖סֶד עִם־אֲדֹנִ֥י אַבְרָהָֽם׃

י״ג הִנֵּ֥ה אָנֹכִ֖י נִצָּ֑ב עַל־עֵ֣ין הַמָּ֔יִם וּבְנ֥וֹת אַנְשֵׁ֖י הָעִ֥יר יֹצְא֖וֹת לִשְׁאֹ֥ב מָֽיִם׃

י״ד וְהָיָ֣ה הַנַּעֲרָ֗ אֲשֶׁ֨ר אֹמַ֤ר אֵלֶ֙יהָ֙ הַטִּי־נָ֣א כַדֵּ֔ךְ וְאֶשְׁתֶּ֑ה וְאָמְרָ֣ה שְׁתֵ֔ה וְגַ֥ם גְּמַלֶּ֖יךָ אַשְׁקֶ֑ה אֹתָ֣הּ הֹכַ֔חְתָּ לְעַבְדְּךָ֖ לְיִצְחָ֑ק וּבָ֣הּ אֵדַ֔ע כִּֽי־עָשִׂ֥יתָ חֶ֖סֶד עִם־אֲדֹנִֽי׃

אתה הכחת. רְאוּיָה הִיא לוֹ שֶׁתִּהֵא גּוֹמֶלֶת חֲסָדִים, וּכְדַאי לְכָנֵס בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם; וּלְשׁוֹן הֹכַחְתָּ בֵּרַרְתָּ, אפרו״ביש״ט בלע״ז׃

ובה אדע. לְשׁוֹן תְּחִנָּה, הוֹדַע לִי בָּהּ׃

כי עשית חסד. אִם תִּהְיֶה מְמֻשְׁפַּחְתּוֹ וְהוֹגֶנֶת לוֹ אֵדַע כִּי עָשִׂית חֶסֶד׃

ט״ו וַיְהִי־הוּא֮ טֶ֣רֶם כִּלָּה֒ לְדַבֵּ֔ר וְהִנֵּ֤ה רִבְקָה֙ יֹצֵ֣את אֲשֶׁר֩ יָלְדָ֨ה לִבְתּוּאֵ֜ל בֶּן־מִלְכָּ֣ה אֵ֗שֶׁת נָחוֹר֙ אֲחִ֣י אַבְרָהָ֔ם וְכַדָּ֖הּ עַל־שִׁכְמָֽהּ׃

ט״ז וְהַנַּעֲרָ֞ טֹבַ֤ת מַרְאֶה֙ מְאֹ֔ד בְּתוּלָ֖ה וְאִ֣ישׁ לֹ֣א יְדָעָ֑הּ וַתֵּ֣רֶד הָעַ֔יְנָה וַתְּמַלֵּ֥א כַדָּ֖הּ וַתָּֽעַל׃

בתולה. מִמְּקוֹם בְּתוּלִים (בראשית רבה):

ואיש לא ידעה. שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, לְפִי שֶׁבְּנוֹת הַגּוֹיִם הָיוּ מְשַׁמְּרוֹת מְקוֹם בְּתוּלֵיהֶן וּמַפְקִירוֹת עַצְמָן מִמָּקוֹם אַחֵר, הֵעִיד עַל זוֹ שֶׁנִּקְיָה מִכֹּל:

י״ז **וַיֶּרֶץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃**

וירץ העבד לקראתה. לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁעָלוּ הַמַּיִם לִקְרָאתָהּ (בראשית רבה):

הגמיאיני נא. לְשׁוֹן גְּמִיעָה, הומיי״ר בלע״ז:

י״ח **וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃**

ותרד כדה. מֵעַל שִׁכְמָהּ:

י״ט **וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃**

עד אם כלו. חֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, אִם כִּלּוּ דַּי סִפּוּקוֹן, שֶׁזּוֹ הִיא גְּמַר שְׁתִיָּתָן, כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָן:

כ׳ **וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃**

ותער. לְשׁוֹן נְפִיצָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הַמְעָרָה מִכְּלִי אֶל כֶּלִי, וּבַמִּקְרָא יֵשׁ לוֹ דּוֹמֶה אַל תְּעַר נַפְשִׁי (תהילים קמא), אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ (ישעיהו נ״ג):

השקת. אֶבֶן חֲלוּלָה שֶׁשּׁוֹתִים בָּהּ הַגְּמַלִּים:

כ״א **וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֶה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃**

משתאה. לְשׁוֹן שְׁאִיָּה, כְּמוֹ שָׁאוּ עָרִים, תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה (שם ו׳):

משתאה. מִשְׁתּוֹמֵם וּמִתְבַּהֵל עַל שֶׁרָאָה דְּבָרוֹ קָרוֹב לְהַצְלִיחַ, אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם הִיא אִם לָאו. וְאַל תִּתְמַהּ בַּת׳ שֶׁל מִשְׁתָּאֶה, שֶׁאֵין לָךְ תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ שי״ן וּמְדֻבֶּרֶת בִּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל שֶׁאֵין תָּי״ו מַפְרִידָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקָּר הַיְסוֹד כְּגוֹן מִשְׁתָּאֶה, מִשְׁתּוֹלֵל מִגִּזְרַת שׁוֹלָל, וַיִּשְׁתּוֹמֵם מִגִּזְרַת שְׁמָמָה, וְיִשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי (מיכה ו׳) מִגִּזְרַת וַיִּשְׁמֹר, אַף כָּאן מִשְׁתָּאֶה מִגִּזְרַת תִּשָּׁאֶה, וּכְשֶׁם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא לְשׁוֹן מְשׁוֹמֵם בְּאָדָם נִבְהָל וְנֶאֱלָם מִגִּזְרַת שְׁמָמָה, כְּמוֹ עַל יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ אַחֲרֹנִים (איוב י״ח), שֹׁמּוּ שָׁמַיִם (ירמיהו ב׳), אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָא (דניאל ד׳), כָּךְ תִּפְרֹשׁ לְשׁוֹן שְׁאִיָּה בְּאָדָם בָּהוּל וּבַעַל מַחֲשָׁבוֹת, כְּמוֹ עַל יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ אַחֲרֹנִים (איוב י״ח), שֹׁמּוּ שָׁמַיִם (ירמיהו ב׳), אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָא (דניאל ד׳), כָּךְ תִּפְרֹשׂ לְשׁוֹן שְׁאִיָּה בְּאָדָם בָּהוּל וּבַעַל מַחֲשָׁבוֹת (וְאֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שְׁהִיָּה, וְגַבְרָא שָׁהֵי, שׁוֹהֶא וְעוֹמֵד בְּמָקוֹם אֶחָד לִרְאוֹת הַהִצְלִיחַ ה׳ דַּרְכּוֹ; וְאֵין לְתַרְגֵּם שָׁהֵי, שָׁהֲרֵי אֵינוֹ לְשׁוֹן שְׁתִיָּה, שֶׁאֵין אֶלָּף נוֹפֶלֶת בִּלְשׁוֹן שְׁתִיָּה):

משתאה לה. מִשְׁתּוֹמֵם עָלֶיהָ, כְּמוֹ אִמְרִי לִי אָחִי הוּא (בראשית כ׳:י״ג) וּכְמוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (שם כ״ו):

כ״ב **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃**

בקע. רֶמֶז לְשִׁקְלֵי יִשְׂרָאֵל בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת:

ושני צמידים. רֶמֶז לִשְׁנֵי לוּחוֹת מְצֻמָּדוֹת:

עשרה זהב משקלם. רֶמֶז לַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁבָּהֶן:

כ״ג **וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃**

ויאמר בת מי את. לְאַחַר שֶׁנִּתַּן לָהּ שְׂאֵלָה, לְפִי שֶׁהָיָה בָּטוּחַ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהִצְלִיחַ הַקָּבָּ״ה דַּרְכּוֹ:

ללין. לִינָה אַחַת, לִין שָׁם דָּבָר; וְהִיא אָמְרָה לָלוּן – כַּמָּה לִינוֹת:

כ״ד **וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃**

בת בתואל. הֶשִׁיבַתּוּ עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן:

כ״ה **וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן׃**

מספוא. כָּל מַאֲכַל הַגְּמַלִּים קָרוּי מִסְפּוֹא, כְּגוֹן תֶּבֶן וּשְׂעוֹרִים:

כ״ו וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה׃

כ״ז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי׃

בדרך. דֶּרֶךְ הַמְּזֻמָּן, דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, בְּאוֹתוֹ דֶּרֶךְ שֶׁהָיִיתִי צָרִיךְ, וְכֵן כָּל בֵּי״ת וְלָמֶ״ד וְהֵ״א הַמְשַׁמְּשִׁים בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדִים בְּפַתָּח, מְדַבְּרִים בְּדָבָר הַפָּשׁוּט שֶׁנִּזְכַּר כְּבָר בְּמָקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁהוּא מְבֹרָר וְנִכָּר בְּאֵיזוֹ הוּא מְדַבֵּר׃

כ״ח וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ וַתַּגֶּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

לבית אמה. דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים הָיְתָה לִהְיוֹת לָהֶן בַּיִת לֵישֵׁב בּוֹ לְמִלַּאכְתָּן, וְאֵין הַבַּת מַגֶּדֶת אֶלָּא לְאִמָּהּ׃

כ״ט וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן׃

וירץ. לְמָה רָץ וְעַל מָה רָץ? **ויהי כראות את הנזם**, אָמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, וְנָתַן עֵינָיו בַּמָּמוֹן׃

ל׳ וַיְהִי | כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן׃

על הגמלים. לְשָׁמְרָן, כְּמוֹ וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם (בראשית י״ח:ח׳), לְשַׁמְּשָׁם׃

ל״א וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים׃

פניתי הבית. מְעֻבּוֹדַת אֱלִילִים (בראשית רבה)׃

ל״ב וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

ויפתח. הִתִּיר זְמָם שֶׁלָּהֶם, שֶׁהָיָה סוֹתֵם אֶת פִּיהֶם שֶׁלֹּא יִרְעוּ בַּדֶּרֶךְ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים׃

ל״ג (ויישם) [וַיּוּשַׂם] לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר׃

עד אם דברתי. חֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר וּבִלְשׁוֹן כִּי, כְּמוֹ: עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה (בראשית מ״ט) וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ״ל: כִּי מְשַׁמֵּשׁ בְּד׳ לְשׁוֹנוֹת, וְהָאֶחָד אִי, וְהוּא אִם׃

ל״ד וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי׃

ל״ה וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃

ל״ו וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃

ויתן לו את כל אשר לו. שְׁטָר הַמַּתָּנָה הֶרְאָה לָהֶם׃

ל״ז וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ׃

לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אִם לֹא תֵּלֵךְ תִּחְלָה אֶל בֵּית אָבִי וְלֹא תֹּאבֶה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ׃

ל״ח אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי׃

ל״ט וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי׃

אלי לא תלך האשה. אלי כְּתִיב, בַּת הָיְתָה לוֹ לֶאֱלִיעֶזֶר, וְהָיָה מְחַזֵּר לִמְצֹא עִלָּה שֶׁיֹּאמַר לוֹ אַבְרָהָם לִפְנוֹת אֵלָיו לְהַשִּׂיאוֹ בִּתּוֹ, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם בְּנִי בָרוּךְ וְאַתָּה אָרוּר וְאֵין אָרוּר מִדַּבֵּק בְּבָרוּךְ׃

מ׳ וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתְּךָ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי׃

מ״א אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ־לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי׃

מ״ב וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעַיִן וָאֹמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ׃

ואבא היום. הַיּוֹם יָצָאתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי, מִכָּאן שֶׁקִּפְּצָה לוֹ הָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי אַחָא יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים, שֶׁהֲרֵי פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר כְּפוּלָה בַּתּוֹרָה וְהַרְבֵּה גּוּפֵי תוֹרָה לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא בִּרְמִיָּזָה (בראשית רבה):

מ״ג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה ׀ הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃

מ״ד וְאָמְרָה אֵלַי ׀ גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי׃

גם אתה. גַּם לְרַבּוֹת אֲנָשִׁים שֶׁעִמּוֹ׃

הוכיח. בֵּרַר וְהוֹדִיעַ, וְכֵן כָּל הוֹכָחָה שֶׁבַּמִּקְרָא בֵּרוּר דָּבָר׃

מ״ה אֲנִי ׀ טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת ׀ וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃

טרם אכלה. טֶרֶם שֶׁאֲנִי מְכַלֶּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן הווֶה, פְּעָמִים שֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עָבָר וְיָכוֹל לִכְתֹּב טֶרֶם כִּלִּיתִי, וּפְעָמִים שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עָתִיד, כְּמוֹ כִּי אָמַר אִיּוֹב, הֲרֵי לְשׁוֹן עָבָר, כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב (איוב א׳), הֲרֵי לְשׁוֹן עָתִיד, וּפֵרוּשׁ שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן הווֶה, כִּי אוֹמֵר הָיָה אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וגו׳, וְהָיָה עוֹשֶׂה כָּךְ׃

מ״ו וַתְּמַהֵר וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ ׀ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֶשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה׃

מ״ז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר ׀ בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל ׀ בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם ׀ עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃

ואשאל. ואשם. שְׁנָּה הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי הוּא תְּחִלָּה נָתַן וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל, אֶלָּא שֶׁלֹּא יִתְפַּשּׂוּהוּ בִּדְבָרָיו וְיֹאמְרוּ הַאֵיךְ נָתַתָּ לָהּ וַעֲדַיִן אֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי הִיא׃

מ״ח וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ ׀ אֶת־יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי ׀ בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃

מ״ט וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃

על ימין. מִבְּנוֹת יִשְׁמָעֵאל׃

על שמאל. מִבְּנוֹת לוֹט, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁל אַבְרָהָם׃

נ׳ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל ׀ וַיֹּאמְרוּ מֵיְהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב׃

ויען לבן ובתואל. רָשָׁע הָיָה, וְקָפַץ לְהָשִׁיב לִפְנֵי אָבִיו׃

לא נוכל דבר אליך. לְמָאן בַּדָּבָר הַזֶּה לֹא עַל יְדֵי תְּשׁוּבַת דָּבָר רַע וְלֹא עַל יְדֵי תְּשׁוּבַת דָּבָר הָגוּן, וְנִכָּר שֶׁמֵּה׳ יָצָא הַדָּבָר, לְפִי דִּבְּרֵיךְ שֶׁזִּמְּנָה לְךָ (בראשית רבה):

נ״א הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי אִשָּׁה ׀ לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃

נ״ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה לַיהוָה׃

וישתחו ארצה. מִכָּאן שֶׁמּוֹדִים עַל בְּשׂוֹרָה טוֹבָה׃

נ״ג וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב ׀ וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנוֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃

ומגדנות. לְשׁוֹן מְגָדִים, שֶׁהֵבִיא עִמּוֹ מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃

נ״ד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי לַאדֹנִי׃

וילינו. כָּל לִינָה שֶׁבַּמִּקְרָא לִינַת לַיְלָה אֶחָד׃

נ״ה וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃

ויאמר אחיה ואמה. וּבְתוּאֵל הֵיכָן הָיָה? הָיָה רוֹצֶה לְעַכֵּב וּבָא מַלְאָךְ וֶהֱמִיתוֹ׃

ימים. שָׁנָה, כְּמוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ (ויקרא כ״ה), שֶׁכָּךְ נוֹתְנִין לְבְתוּלָה זְמַן י״ב חֹדֶשׁ לְפַרְנֵס עַצְמָהּ בְּתַכְשִׁיטִים (כתובות נ״ז)׃

או עשור. י׳ חֳדָשִׁים; וְאִם תֹּאמַר יָמִים מַמָּשׁ, אֵין דֶּרֶךְ הַמְבַקְּשִׁים לְבַקֵּשׁ דָּבָר מֻעָט, וְאִם לֹא תִּרְצֶה תֵּן לָנוּ מְרֻבֶּה מִזֶּה׃

נ״ו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃

נ״ז וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לַנַּעֲרָ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃

ונשאלה את פיה. מִכָּאן שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ (בראשית רבה)׃

נ״ח וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃

ותאמר אלך. מֵעַצְמִי, וְאַף אִם אֵינְכֶם רוֹצִים׃

נ״ט וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃

ס׳ וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃

את היי לאלפי רבבה. אַתְּ וְזַרְעֵךְ תְּקַבְּלוּ אוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה וְהִתְבָּרְכוּ אַבְרָהָם אֶת זַרְעֶךָ וגו׳, יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ הַבֶּרַע מְמֻּזָּג וְלֹא מֻאְשָׁה אַחֶרֶת׃

ס״א וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלֶךְ׃

ס״ב וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃

מבוא באר לחי רואי. שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא הָגָר לְאַבְרָהָם אָבִיו שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה (בראשית רבה)׃

יושב בארץ הנגב. קָרוֹב לְאוֹתוֹ בְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר (בראשית כ׳) וְשָׁם הָיָה הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד (שם ט״ז)׃

ס״ג וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עֶרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים׃

לשוח. לְשׁוֹן תְּפִלָּה (בראשית רבה), כְּמוֹ יִשְׂפַּךְ שִׂיחוֹ (תהילים ק״ב)׃

ס״ד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃

ותרא את יצחק. רָאֲתָה אוֹתוֹ הָדוּר וְתוֹהֶא מִפָּנָיו (בראשית רבה)׃

ותפל. הִשְׁמִיטָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ, כְּתַרְגּוּמוֹ וְאִתְרְכִינַת, הִטָּתָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ וְלֹא הִגִּיעָה עַד הַקַּרְקַע, כְּמוֹ הַטֵּה נָא כַדֵּךְ, אַרְכִּינִי, וַיֵּט שָׁמַיִם (תהילים י״ח), וְאַרְכִּין, לְשׁוֹן מֵשָׁה לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ כִּי יִפֹּל לֹא יוּטָל (תהילים ל״ז), כְּלוֹמַר אִם יִשָּׁה לָאָרֶץ לֹא יַגִּיעַ עַד הַקַּרְקַע׃

ס״ה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס׃

ותתכס. לְשׁוֹן וַתִּתְפַּעֵל, כְּמוֹ וַתִּקָּבֵר וַתִּשָּׁבֵר׃

ס״ו וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃

ויספר העבד. גִּלָּה לוֹ נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ, שֶׁקִּפְּצָה לוֹ הָאָרֶץ וְשֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ רִבְקָה בִּתְפִלָּתוֹ (בראשית רבה)׃

ס״ז וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃ {פ}

האהלה שרה אמו. וַיְבִיאֶהָ הָאֹהֱלָה וְנַעֲשֵׂית דֻּגְמַת שָׂרָה אִמּוֹ, כְּלוֹמַר וַהֲרֵי הִיא שָׂרָה אִמּוֹ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָּׂרָה קַיֶּמֶת הָיָה נֵר דָּלוּק מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת וּבְרָכָה מְצוּיָה בָּעִסָּה וְעָנָן קָשׁוּר עַל הָאֹהֶל, וּמִשֶּׁמְתָה פָּסְקוּ, וּכְשֶׁבָּאת רִבְקָה חָזְרוּ (בראשית רבה):

אחרי אמו. דֶּרֶךְ אֶרֶץ כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ שֶׁל אָדָם קַיֶּמֶת, כָּרוּךְ הוּא אֶצְלָהּ; וּמִשֶּׁמֵּתָה, הוּא מִתְנַחֵם בְּאִשְׁתּוֹ:

פרק כ״ה

א׳ וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה:

קטורה. זוֹ הָגָר, וְנִקְרֵאת קְטוּרָה עַל שֵׁם מַעֲשֶׂיהָ כִּקְטֹרֶת (בראשית רבה), וְשֶׁקְּשְׁרָה פִּתְחָהּ, שֶׁלֹּא נִזְדַּוְּגָה לְאָדָם מִיּוֹם שֶׁפֹּרְשָׁה מֵאַבְרָהָם:

ב׳ וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ:

ג׳ וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים:

אשורים ולטושים. שֵׁם רָאשֵׁי אֻמּוֹת (בראשית רבה), וְתַרְגּוּם שֶׁל אֲנָקְלוֹס אֵין לִי לְיַשְּׁבוֹ עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁפֵּרֵשׁ לְמַשִּׁירְיָן, לְשׁוֹן מַחֲנֶה, וְאִם תֹּאמַר שֶׁאֵינוֹ כֵּן מִפְּנֵי הָאָל״ף שֶׁאֵינָהּ יְסוֹדִית, הֲרֵי לָנוּ תֵּבוֹת שֶׁאֵין בְּרֹאשָׁם אָל״ף וְנִתּוֹסְפָה אָל״ף בְּרֹאשָׁם, כְּמוֹ חוֹמַת אָנָךְ (עמוס ז) שֶׁהוּא מִן נָכֶה רַגְלַיִם, וּכְמוֹ אָסוּף שָׁמָּן (מ״ב ד), שֶׁהוּא מִן וְרַחֲצוּ וְסָכוּ:

ולטושם. הֵם בַּעֲלֵי אֹהָלִים הַמִּתְפַּזְּרִים אָנָה וָאָנָה וְנוֹסְעִים אִישׁ בְּאָהֳלֵי אֲפָדְנוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְהִנָּם נִטָּשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ (שמואל א ל׳) שֶׁכֵּן לָמֵ״ד וְנוּ״ן מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בְּזוֹ):

ד׳ וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה:

ה׳ וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק:

ויתן אברהם וגו׳. אָמַר רַ׳ נְחֶמְיָה בְּרָכָה דִּיאַתִּיקִי, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה לְאַבְרָהָם וְהָיֵה בְּרָכָה, הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדְךָ לְבָרֵךְ אֶת מִי שֶׁתִּרְצֶה, וַאֲבְרָהָם מְסָרָן לְיִצְחָק (בראשית רבה):

ו׳ וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם:

הפילגשים. חָסֵר כְּתִיב, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא פִּלֶגֶשׁ אַחַת, הִיא הָגָר, הִיא קְטוּרָה (בראשית רבה). נָשִׁים בִּכְתָבָּה, פִּילַגְשִׁים בְּלֹא כְתָבָּה, כִּדְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין, בְּנָשִׁים וּפִילַגְשִׁים דָּוִד:

נתן אברהם מתנות. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שָׁם טַמְאָה מָסַר לָהֶם (סנהדרין צ״א). דְּ״אַ מַה שֶּׁנִּתַּן לוֹ עַל אוֹדוֹת שָׂרָה וּשְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ, הַכֹּל נָתַן לָהֶם, שֶׁלֹּא רָצָה לֵהָנוֹת מֵהֶם:

ז׳ וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים:

מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים. בֵּן ק׳ כְּבֵן ע׳ וּבֵן ע׳ כְּבֵן ה׳ בְּלֹא חֵטְא:

ח׳ וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:

ט׳ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא:

יצחק וישמעאל. מִכָּאן שֶׁעָשָׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה וְהוֹלִיךְ אֶת יִצְחָק לְפָנָיו, וְהֵיא שֵׁיבָה טוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם (בראשית רבה):

י׳ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ:

י״א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי: {פ}

ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו׳. נִחֲמוֹ תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. דְּ״אַ אַע״פְּ שֶׁמָּסַר הַקָּבָ״ה אֶת הַבְּרָכוֹת לְאַבְרָהָם, נִתְיָרֵא לְבָרֵךְ אֶת יִצְחָק מִפְּנֵי שֶׁצָּפָה אֶת עֵשָׂו יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, אָמַר יָבֹא בַּעַל הַבְּרָכוֹת וִיבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר יִיטַב בְּעֵינָיו, וּבָא הַקָּבָ״ה וּבֵרְכוֹ (סוטה י״ד):

י״ב וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃

י״ג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃

בשמותם לתולדותם. סֵדֶר לֵידָתָן זֶה אַחַר זֶה׃

י״ד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃

ט״ו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֶדְמָה׃

ט״ז אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם׃

בחצריהם. כְּרַכִּים שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה, וְתַרְגּוּמוֹ בְּפַצָּחֵיהוֹן שֶׁהֵם מְפֻצָּחִים, לְשׁוֹן פְּתִיחָה, כְּמוֹ פִּצְחוּ וָרֹנּוּ (תהילים צ״ח)׃

י״ז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃

ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, כְּדֵי לְיַחֵס בָּהֶם שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, לָמַדְנוּ שֶׁשִּׁמֵּשׁ יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנָה כְּשֶׁפֵּרֵשׁ מֵאָבִיו קֹדֶם שֶׁבָּא אֵצֶל לָבָן, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁפֵּרֵשׁ יַעֲקֹב מֵאָבִיו מֵת יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וגו׳ (בראשית רבה כ״ה), כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹף מְגִלָּה נִקְרֵאת׃

ויגוע. לֹא נֶאֱמְרָה גְּוִיעָה אֶלָּא בְּצַדִּיקִים׃

י״ח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ {פ}

נפל. שָׁכַן, כְּמוֹ וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם נֹפְלִים בָּעֵמֶק (שופטים ז׳). כָּאן הוּא אוֹמֵר לְשׁוֹן נְפִילָה, וּלְהַלָּן אוֹמֵר עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו יִשְׁכֹּן (בראשית ט״ז:י״ב)? עַד שֶׁלֹּא מֵת אַבְרָהָם יִשְׁכֹּן, מִשֶּׁמֵּת אַבְרָהָם נָפַל׃